

Innovative Academy
Research Support Center

21

**ZAMONAVIY DUNYODA
PEDAGOGIKA VA PSIXOLOGIYA:
NAZARIY VA AMALIY IZLANISHLAR
RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY KONFERENSIYASI**

**«INNOVATIVE ACADEMY» ILMIY TADQIQOTLARNI
QO'LLAB-QUVVATLASH MARKAZI**

**«ZAMONAVIY DUNYODA PEDAGOGIKA VA PSIXOLOGIYA: NAZARIY
VA AMALIY IZLANISHLAR»NOMLI № 21-SONLI ILMIY, MASOFAVIY,
ONLAYN KONFERENSIYASI**

**ILMIY-ONLAYN KONFERENSIYA TO'PLAMI
СБОРНИК НАУЧНЫХ-ОНЛАЙН КОНФЕРЕНЦИЙ
SCIENTIFIC-ONLINE CONFERENCE COLLECTION**

OpenAIRE

zenodo

**«ZAMONAVIY DUNYODA PEDAGOGIKA VA PSIXOLOGIYA: NAZARIY VA
AMALIY IZLANISHLAR» NOMLI № 21-SONLI ILMIY, MASOFAVIY, ONLAYN
KONFERENSIYASI**

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI PREZIDENTINING 2020 YIL 2-MART KUNGI «ILM, MA'RIFAT VA RAQAMLI IQTISODIYOTNI RIVOJLANTIRISH YILI»DA AMALGA OSHIRISHGA OID DAVLAT DASTURI TO'G'RISIDA»GI FARMONIDA KO'ZDA TUTILGAN VAZIFALARNI IJROSINI TA'MINLASH MAQSADIDA «INNOVATIVE ACADEMY RSC» MCHJ TOMONIDAN TA'SIS ETILGAN «EURASIAN JOURNAL OF ACADEMIC RESEARCH (EJAR)» ILMIY-USLUBIY JURNALINING (O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI PREZIDENTI ADMINISTRATSIYASI HUZURIDAGI AXBOROT VA OMMAVIY KOMMUNIKASIYALARNI RIVOJLANTIRISH AGENTLIGINING 1415-SONLI GUVOHNOMA HAMDA ISSN 2181-2020, WWW.IN-ACADEMY.UZ VEB SAYTI) «ZAMONAVIY DUNYODA PEDAGOGIKA VA PSIXOLOGIYA: NAZARIY VA AMALIY IZLANISHLAR» NOMLI ILMIY, MASOFAVIY, ONLAYN KONFERENSIYASI E'LON QILINADI.

KONFERENSIYA TO'PLAMI ZENODO, OPEN AIRE, OPEN ACCESS VA INTERNET ARCHIVE BAZALARIDA INDEKSLANADI. KONFERENSIYA TO'PLAMIGA DOI RAQAMI BERILADI. KONFERENSIYA TO'PLAMIGA QUYIDAGI YO'NALISHLAR BO'YICHA MAQOLALAR QABUL QILADI:

1. PEDAGOGIKA (TURLARI BO'YICHA)
2. PSIXOLOGIYA FANLARI
3. FILOLOGIYA
4. ADABIYOTSHUNOSLIK
5. LINGVISTIKA

ESLATMA! KONFERENSIYA MATERIALLARI TO'PLAMIGA KIRITILGAN MAQOLALARDAGI RAQAMLAR, MA'LUMOTLAR HAQQONIYLIGIGA VA KELITIRILGAN IQTIBOSLAR TO'G'RILIGIGA MUALLIFLAR SHAXSAN JAVOBGARDIRLAR.

ZAMONAVIY MUSIQA MADANIYATI DARSLARI BADIY – PEDAGOGIK ASARDIR

Jumayeva Sevara Farxodovna

Buxoro viloyati G'ijduvon tumati 10- umumta'lim maktabi
musiqa fani o'qituvchilari

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7021259>

Umumta'lim maktablari "Musiqqa madaniyati" darslarida musiqa ta'limi va tarbiyasini amalga oshira borar ekanmiz, o'qituvchi oldida o'quvchilarni eng avvalo musiqa san'atiga, o'zi o'tayotgan darsga, berilayotgan bilimlar, o'rganilayotgan kuy – qo'shiqlarga qiziqish va havas uyg'otish vazifasi turmog'i lozim. Maktabda, ayniqsa boshlang'ich sinflarda qo'shiq aytish, musiqa tinglashga bo'lgan qiziqish va moyillik, asta – sekin yoshlarning musiqa san'atiga bo'lgan ijobiy munosabatlari, qolaversa ehtiyojlarining rivojlanib, shakllanib borishida muhim o'rin tutadi. Musiqa darsi o'z tabiatiga ko'ra ham san'at, ham tarbiya darsidir. Uni rang –barang, sermazmun va qiziqarli tashkil qilish har bir o'qituvchidan katta pedagogik va professional mahorat talab qiladai. "Bolalarni san'atga o'rgatish nihoyatda murakkab" – deb ta'kidlaydi taniqli kompozitor – pedagog D.B.Kabalevskiy, - hamma murakkabligi shundaki, ularni emotsional tarzda qiziqitirmay turib chinakam san'atga o'rgatish mutlaqo mumkin emas.

O'zbekiston Respublikasining 2020-yil 23 sentyabrda qabul qilingan yangi tahriqdagi "Ta'lim to'g'risidagi" qonunining mazmun mohiyatidan kelib chiqib, Musiqa san'at darslarida zamonaviy innovatsion texnologiyalardan foydalanishning ilg'or usullari asosida darslarni tashkil etish bugungi fan o'qituvchilarining oldidagi birinchi vazifadir.³ Zamonaviy musiqa madaniyati darslarini badiiy – pedagogik asar deb hisoblash mumkin. Chunki uni o'qituvchi o'z individual ijodidan va tajribasidan kelib chiqqan holda yaratadi.

Hozirgi kunda yangi pedagogik texnologiyalarni o'quv jarayoniga tadbiiq etishga bo'lgan qiziqish kundan – kunga kuchayib bormoqda. Chunki, pedagogik texnologiya va interfaol metodlar o'quvchi yoshlarni puxta bilim va malakalarni egallashlarini yengillashtiradi, qulaylik tug'diradi. Shu o'rinda biz o'zimizning amaliy tajribamizda qo'llagan ayrim texnologiyalarga qisqacha to'xtalib o'tamiz.

Raqs + tabassum.

Bu texnologiyalardan ko'proq boshlang'ich sinflarda foydalanish mumkin. Boshlang'ich sinf darsliklaridan o'rin olgan "Qari navo", "Usmoniya", "Andijon polkasi", "Dilxiroj" raqs kuylarida qo'llash yaxshi natija beradi. Bunda o'yin – raqsga jalb etilgan o'quvchilar hohlagan holatda turadilar. O'qituvchi yoqimli musiqa ostida barcha o'quvchilarni raqsga taklif etadi.

Muhokama uchun savollar:

1. Musiqa sizda qanday taassurot uyg'otdi?
2. Atrofdagilarning tabassumini ko'rganda nimani his qildingiz?
3. Kimni olqishi sizga ko'proq ma'qul bo'ldi? Nima uchun?
4. Keyingi safar kim bilan raqsga tushishni hohlaysiz?
5. Pantomima uslubi.

O'quvchilar doira shaklida o'tiradi. O'qituvchi o'quvchilarga cholg'u asboblarning rasmini tarqatadi. O'quvchilarning vazifasi ushbu cholg'u asboblarda qanday holatda kuyni ijro etilishini harakatlar bilan ko'rsatishdan iborat. Qolganlar esa kuzatib, qaysi cholg'u asbobi ko'rsatilayotganligini topishi kerak. Masalan, rasmda doira surati aks etgan bo'lsa, stulda o'tirgan holda qo'l harakati bilan ko'rsatib beradi, karnay, surnay, g'ijjak, rubob, dutor, fortepiano, chol'u asboblari mos qo'l harakatlari bilan tasvirlanadi. 5 – 6 ta o'quvchining chiqishidan so'ng muhokama qilinadi.³

3. Marhamat davom ettir. (takrorlash darslari uchun)

Sinf ikki guruhga bo'linadi. Oldingi darslarda o'rgatilgan qo'shiqlardan birini 1 – guruh boshlab beradi, birinchi kuplet kuylanadi, 2 – guruh davom ettiradi. Qaysi guruh to'g'ri, aniq davom ettirsa u o'lib bo'ladi va 2 – qo'shiqni tanlash huquqiga ega bo'ladi. 3 ta qo'shiqdan keyin mutloq g'olib aniqlanadi va baholanadi.

4. “Bilag'onlar ko'chasi” uslubi.

Bu texnologiyada o'quvchilar guruhlariga bo'linadi (4-5 ta), har bir guruhga bastakorlarning portretlari ko'rsatiladi. O'quvchilar bastakorlarning hayoti, faoliyati, asralari nomlarini aytishadi, asarlaridan ayrim parchalarni kuylab berishadi.

5. “Jumboq ko'chasi” uslubi.

Bu uslubda guruhlariga bo'lingan o'quvchilar e'tiboriga rebus yechish vazifasi yuklatiladi.

Tarozi uslubi. Mazkur usul o'tgan mavzularni ko'proq dalillar keltirgan holda qisqa va lo'nda ifodalab, boshqa guruh ishtirokchilarini javoblari bilan solishtiriladi. Aniq, to'g'ri javob bergan guruh g'olib hisoblanadi. O'quvchilarni fikrlashga, mushohada qilishga, o'z bilimi, topqirligini va zukkoligini namoyish qilishga yo'naltirilgan pedagogik texnologiyalarni qo'llash dars jarayonini demokratlashtirish bilan birga o'qituvchi va o'quvchi hamkorligini, o'quvchilarni ijodkorligini rivojlantiradi.

Interfaol metodlar – o'qituvchi va o'quvchilarning o'zaro hamkorligi asosida darsda ijodiy muhit yaratish, dars samaradorligini oshirish, o'quvchilarda mustaqil fikrlash mulohaza yuritish, o'z munosabatini bildirish ko'nikmalarini shakllantirish omilidir. Bunday metodlarda o'quvchi o'zi faol ishtirok etgan holda yakka, juftlikda, guruhlarda, jamoa bo'lib muammo va savollarga javob

topishga harakat qiladi, fikrlaydi, baho beradi, yozadi, soʻzlaydi, dalil hamda asoslar keltirish bilan qoʻyilgan masalani yoritib berishga harakat qiladi. Bu esa oʻquvchilarning xotirasida mustahkam oʻrnashadi.

1. Kichik guruhlarda ishlash. Musiqa darslarida guruhlarda ishlash samaradorlikni oshiradi oʻquvchilar musiqani tinglashda va ijro etishda qulay usuldir.

2. Kichik guruhlar shakllantiriladi. Kichik guruhdagi oʻquvchilarning soni 3 – 5 tadan oshmasligi kerak, ammo topshiriq, sinf xususiyatlariga bogʻliq tarzda guruh soni oʻzgarishi mumkin.

Kichik guruhlarda ishlayotganda guruh ishtirokchilari oʻrtasida vazifalarni taqsimlagan maʼqul. Masalan, bir oʻquvchi munozarani yuritadi, ikkinchisi qabul qiluvchi qarorni yozib boradi, uchinchi ajratilgan vaqtni nazorat qiladi. Toʻrtinchi esa guruh qarorini taqdim etadi va h. k. Odatda ikki asosiy usuldan foydalangan holda sinf guruhlariga ajratiladi. Birinchisida oʻquvchilar hohishiga koʻra, ikkinchisida esa hisoblash uslubi bilan ajratiladi. (1 – 3, 2 - 4)

3. Tarmoqlar (Klaster) metodi.

Fikrlarning tarmoqlanishi – bu pedagogik strategiya boʻlib, u oʻquvchilarni biror bir mavzuni oʻrganishlariga yordam berib, mavzu haqida aniq fikr, tushunchani erkin va ochiq ravishda ketma – ketlik bilan tarmoqlashga oʻrgatadi. Bu biron bir mavzuni chuqur oʻrganish, oʻquvchilarning fikrlash faoliyatini jadallashtirish hamda kengaytirish uchun yordam beradi. Mavzu boʻyicha tasavvurlarini chizma shaklida ifodalashga undaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Sh.Mirziyoyev “Maktab ta’limini rivojlantirish umumxalq harakatiga aylanishi zarur” T “Xalq soʻzi” gazetasi 24.09.2019y
2. “Oʻzbekiston Respublikasining “Ta’lim toʻgʻrisidagi qonuni” 23.09.2020 y Lex.uz
3. Sharipova G. Musiqa oʻqitish metodikasi. TDPU, 2004 – yil.

BOLALARDA ODAMOVILIKNING SABABLARI, ASOSIY BELGILARI VA ULAR BILAN OLIB BORILADIGAN PSIXOKORREKSION ISHLAR.

AVEZOV OLMOS RAVSHANOVICH¹

ISTAMOVA LAYLO RAJABOVNA²

¹BuxDu psixologiya kafedrası dotsenti

²Buxoro davlat universiteti talabasi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7026939>

ANNOTATSIYA

Shunday holatlar mavjudki, bunda bola atrofidagi olamni, uning shaxsiy ichki dunyosiga da'vo qiladigan insonlar yashaydigan noqulay, adovatli joy deb biladi. U o'zi bilan o'zi bo'lib qoladi va hech kim bilan, hatto tengdoshlari bilan muloqot qilishni istamaydi. Agar bola odamovi bo'lib o'ssa, ota-ona darhol, kechiktirmasdan harakatga tushishi kerak. Vaziyat nafaqat o'z-o'zidan o'zgarmaydi, balki, yoshi ulg'aygan sari faqat chuqurlashadi.

Kalit so'zlar: odamovilik, uyatchanglik, munosabat, holat, vaziyat, psixika, muhit, ota-ona, bola, psixokorreksiya, muloqot, adaptatsiya, munosabat.

THE MAIN SYMPTOMS OF THE CAUSES OF DEPRAVITY IN CHILDREN AND THE PSYCHOCORRECTIVE WORK CARRIED OUT WITH THEM

ABSTRACT

There are situations in which the child perceives the world around him as an uncomfortable, hostile place inhabited by people who claim his private inner world. He remains with himself and does not communicate with anyone, even with peers does not want to do. If a child grows up to be a maniac, parents should act immediately with out delay. The condition not only does not change on its own, but only deepens with age.

Key words: humanity, childishness, attitude, state, situation, psyche, environment, parents, child, psychocorrection, communication, adaptation, attitude.

KIRISH

Odamovi bola - bu qanday bola? Avvalo, odamovilik va uyatchanlik o'rtasidagi farqni anglab olish kerak. Va, albatta, bu farq mavjud. Uyatchan bola muloqot qilishni istaydi, lekin o'ziga ishonch bo'lmaganligi tufayli bu istagini hayotda amalga oshirish uchun jasorat topa olmaydi. Bola boshqalar bilan muloqot qilish vaqtida juda hayajonlanadi va tashvishlanadi, bu esa ko'pincha ijtimoiylashuvida, ya'ni jamiyatga moslashuvida qiyinchiliklarga olib keladi. Odamovi bolada uning atrofidagi kishilar bilan muloqot qilish uchun deyarli hech qanday intilish bo'lmaydi. U yakkalanib qoladi va muloqotga, ijtimoiy o'zaro

munosabatga muhtojlik sezmaydi. Agar uyatchan bolalarni boshqalar bilan to'g'ri muloqot qilishga, o'zlarini yengishga, muloqotdan qo'rqmaslikka o'rgatish kerak bo'lsa, odamovi bolalarni esa o'zaro munosabatga kirishishga undash bilan, ularda muloqot qilish istagini uyg'otish kerak bo'ladi. Odatda, ota-onalar farzandlarida sharoitga moslasha olmaslik xususiyati mavjudligidan xavotirga tushadilar. Bolakay haqiqatdan ham odamovi bo'lib o'sayaptimi yoki yo'qligini aniq bilish uchun bu holatning namoyon bo'lish belgilari bilan tanishib chiqish kerak.

Bolalardagi odamovilikning namoyon bo'lishining asosiy belgilarini ko'rib chiqamiz: Indamaslik. Odamovi bola o'z ta'assurotlari va fikrlari bilan o'rtoqlashmasdan, juda oz, va faqatgina mohiyati bo'yicha gapiradi. Har bir hakatlarini o'ylab qiladi. Agar bolani kuzatsangiz, u har qanday ishni oldindan rejalashtirgandek tuyulishi mumkin (va bu haqiqatan ham shunday), uning harakatlarida spontanlik (tasodifan bajaradigan ishlar) yo'q.

Ehtiyotkorlik. Bola o'ziga ishonmaydi, yangi narsalardan qo'rqadi. Kompaniyalarda ko'pgina begona kishilarning bo'lishi uni ruhiy noqulaylikka olib keladi.

Boshqalardan chetlashganlik. Bolalar bog'chasida, maktabda yoki o'yin maydonida tengdoshlar bilan muloqot jimgina kuzatish yoki boshqalarga nisbatan butunlay e'tiborsiz bo'lish bilan tugaydi.

Bolaning do'stlar doirasi juda tor va ko'pincha hattoki yaqin do'stini hamko'rishishni xohlamaydi. O'z fikrlarini jamoatchilik oldida ifodalashga qodir emas. Bola har qanday og'zaki chiqishlarga qiyinchilik bilan erishadi, og'ir stress holatini his qiladi. Bunday holda bolada yozma nutqi yaxshi rivojlangan bo'lishi mumkin.

Ichidagini hech kim bilan bo'lishmaslik.

Bolaga qaraganingizda uning ichida his-tuyg'u va fikrlar jo'shqin urayotganini sezish mumkin, lekin u hatto onasi bilan ham bo'lishishga shoshilmaydi. Ko'pincha odamovi bolalar to'g'ridan-to'g'ri ko'z bilan aloqa qilishdan qochadilar va shuning uchun suhbatdoshning ko'ziga deyarli hech qachon tik qaramaydilar. Ushbu bolakaylarning aksariyati jonli tarzda imo-ishoralar qilmaydilar; ko'pincha ularning tana harakatlari erkin emas, qo'llari esa doimo tana bo'ylab pastga tushib ketadi yoki qovushtirilgan holda bo'ladi.

ASOSIY QISM

Bolalardagi odamovilikning mumkin bo'lgan sabablari

Ehtimol, bola nozik ruhiy tuzilmaga ega bo'lishi mumkin. Uning ko'ngli nozik bo'lib, shaxsiy dunyosining chegaralarini belgilashga harakat qiladi. Buning ajablanarli joyi yo'q, ayniqsa, uning ota-onasi ham xuddi shu tarzda o'zlarini

tutsalar (masalan, uyga kelganlarida oilaviy muloqot o'rniga, ular gadgetlarga sho'ng'ib ketadilar, shunday tarzda qiyin o'tgan kundan keyin dam olishadi).

Bolalar tashqi olam bilan taqlid orqali muloqot qilishni o'rganadilar; ular ko'pincha ota-onalarining odatlarini o'zlarida mujassamlab, ularning xulq-atvorini qaytaradilar. Odamovilikning boshqa keng tarqalgan sabablariga quyidagilarni kiritish mumkin: o'ziga ishonmaslik; noto'g'ri tushunishlaridan va mojaroli vaziyatga to'qnashishdan qo'rqish; erta bolalik davrida shakllangan tor muloqot doirasi; uzoq muddatli kasallik, u bu vaqt davomida do'stona munosabatlarni esidan chiqarib yuborgan bo'lishi mumkin; bolani doimiy nazorat qilish, uning shaxsiy chegaralarini buzish; ruhiy jarohatlanish (yaqinlarining kasalligi yoki o'limi, ota-onasining ajralishi).

Odamovilikning sababi o'tmishda sodir bo'lgan noxush holat ham bo'lishi mumkin. Misol uchun, bola chin dildan o'z his-tuyg'ularini ifodalaganda uning ustidan kulgan bo'lishlari mumkin. Yaqinlari tomondan sovuq munosabat va haddan ziyod qattiq tarbiya qilish ham odamovilikka sabab bo'lishi mumkin.

Bolalardagi odamovilik qanday oqibatlarga olib kelishi mumkin?

Bolalik yillari hayajon va kechinmalarga to'la. Bu shaxsiy shakllanish davri, tengdoshlar bilan aloqa o'rnatish va jamoada o'z o'rnini topish. Odamovilik to'la qonli aloqalarni yo'lga qo'yishda jiddiy to'siq bo'lishi mumkin va ijtimoiy chetlanishlarga olib kelishi mumkin.

Odamovi bola voyaga yetgan davrida odamlar bilan mustahkam ishonch munosabatlarini o'rnatishi, shaxsiy hayotini yo'lga qo'yishi, martaba zinapoyasidan ko'tarilishi qiyin bo'ladi. Ortib borayotan o'ziga ishonchsizlik, qoqilishdan qo'rqish, o'z-o'zini ifodalashning imkoni yo'qligi tushkunlikka tushish va boshqa halokatli holatlarning sababchisi bo'lishi mumkin.

Odamovi bolani qanday tarbiyalash kerak?

Ba'zi bolalar juda imillagan, odamovi va og'ir-bosiq bo'ladi. Ular juda kichkinaligidanoq bolalarni uzoqdan kuzatishni yaxshi ko'radi. Bolalar bilan birga o'ynamaydi, to'rt yoshga to'lganda zo'rg'a gapirishni boshlaydi. Bunday tabiatli bolalarni ruhshunoslar flegmatiklar deb ataydi.

Flegmatik bolaning tabiatini qanday qilib to'g'rilash mumkin?
Odamoviligidan boshlaymiz

Bola yolg'izlikni yaxshi ko'radi, tengdoshlari bilan kam o'ynaydi. Kech gapirish, atrofdagi muhit to'g'risidagi tasavvurning kamligi va haddan tashqari tortinchoqlik shu tufayli paydo bo'ladi.

Iloji boricha bola bilan ko'proq muloqotda bo'lish, birga qo'shib o'ynashga harakat qilish, mehmonga, do'konlarga, jamoat joylariga birga olib yurish kerak.

Bolalar bog'chasi alohida band bo'lib hisoblanadi

Bir tomondan, erkin bo'lib o'sishi uchun bolaga kollektiv kerak. Ikkinchi tomondan – agar hali erta bo'lsa, u yanada battarroq o'z-o'zi bilan bo'lib qolishi mumkin. Bolalar bog'chasi uchun eng muvofiq yosh – 3 yosh hisoblanadi. Agar u bog'chada ovqat yemasa, tarbiyachi va bolalarga e'tiborsiz bo'lsa – uni vaqtincha u yerdan olishni o'ylab ko'ring.

Sustkashlik

Bolani jalb qilish kerak. Buning uchun qum soatlar juda yaxshi. 20 daqiqalik qum soat sotib oling, uni teskari qilib qo'ying va qumlar to'kilib bo'lguncha bajarish kerak bo'lgan topshiriq bering.

Erinchoqlik

Bu yerda ham jalb qilish juda muhim. Topshiriq bering, u endi katta bo'lganini va siz unga ishonishingizni ayting. Va albatta rag'batlantiring. Baqirish bilan hech narsaga erisha olmaysiz – flegmatiklar o'zi bilan o'zi bo'lib qoladi va sizni eshitmaydi.

O'sishning kechikishi

Toqatlilik talab qilinadigan rivojlantiruvchi o'yinlar bilan shug'ullanish kerak, chunki flegmatiklar juda sabrli bo'ladi. Buning uchun uyda har kuni 15-30 daqiqa shug'ullanish yetarli bo'ladi.

Odamovilik

O'z hissiyotlarini ifodalash juda muhim. Buning uchun timsoh tipidagi o'yinlar mos keladi: qayerda qiliq qilish, qayerda mimika bilan ishlab o'z ichki dunyosini tushuntirish. O'z hissiyotlaringizni ko'rsatishdan tortinmang.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, shunday holatlar mavjudki, bunda bola atrofidagi olamni, uning shaxsiy ichki dunyosiga da'vo qiladigan insonlar yashaydigan noqulay, adovatli joy deb biladi. U o'zi bilan o'zi bo'lib qoladi va hech kim bilan, hatto tengdoshlari bilan muloqot qilishni istamaydi. Agar bola odamovi bo'lib o'ssa, ota-ona darhol, kechiktirmasdan harakatga tushishi kerak. Vaziyat nafaqat o'z-o'zidan o'zgarmaydi, balki, yoshi ulg'aygan sari faqat chuqurlashadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

- 1.E.G'ozdiyev "Yosh davrlari psixologiyasi"- Toshkent
- 2.E.G'ozdiyev "Ontogenez " - Toshkent 2010.
- 3.Z.Nishonova , D.U.Abdullayeva, M.X.Xolnazarov "Rivojlanish psixologiyasi". "Pedagogik psixologiya " Toshkent 2017
- 4.F.I.Xaydarov , N.I.Xalilova "Umumiy psixologiya" Toshkent 2010
- 5.Z.T.Nishonova, D.Qarshiyeva, N.Atabayeva, Z.Qurbonova "Psixodiagnostika va eksperimental psixologiya " Toshkent 2014
- 6.Z.T.Nishonova, "Bolalar psixologiyasi va uni o'qitish metodikasi "

7.SH.A.Dostmurodova, Z.T.Nishonova, S.N.Jalilova "Yosh davrlari va pedagogic psixologiya" Toshkent 2013

SHAXSNING FUNKSIONAL-EMOTSIONAL HOLATLARI DIAGNOSTIKASI

Avezov Olmos Ravshanovich¹

dotsenti

olmosavezov85@gmail.com

Shavkatova Shaxnoza Po'lot qizi²

shahnozashavkatova20@gmail.com

Pedagogika fakulteti talabasi

¹Buxoro davlat Pedagogika instituti

²Buxoro davlat universiteti

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7030960>

ANNOTATSIYA

Maqolada hissiyot va emotsiyaning tavsifi va insonlarda emotsiyaning bunyod bo'lishi haqida ma'lumotlar berilgan. Hissiyotning boshqa bilish jarayonlari bilan aloqasi yoritib berilgan. Shaxsning funksional-emotsional holatlarini diagnostika qilish to'g'risida fikr mulohazalar berilgan.

Kalit so'zlar: hissiyot, emotsiya, xarakter, kayfiyat, ehtiros, idrok, affekt, layoqat.

Kirish: Odam tashqi muhitdagi turli-tuman narsa va hodisalarni idrok qilar ekan, hech vaqt bu narsalarga batamom befarq bo'lmaydi. Odamning aks ettirish jarayoni doimo faol xarakterga egadir. Aks ettirish jarayoni quyidagilarni qamrab oladi:

a) shaxsning ehtiyojni qondirish imkoniyatiga egaligini;

b) qondirishga yordam beradigan yoki qarshilik ko'rsatadigan obyektlarga subyekt

sifatida qatnashishi;

v) uni harakat qildiruvchi bilimga intiltiruvchi munosabatlar va hokazo.

Adabiyotlar tahlili va metodologiyasi

Hissiyot tushunchasiga adabiyotlarda turlicha ta'riflar uchraydi jumladan; A.V.Petrovskiy tahriri ostida chiqqan «Umumiy psixologiya» darsligida hissiyot – kishining o'z hayotida nimalar yuz berayotganiga, nimalarni bilib olayotganiga yoki nima bilan mashg'ul bo'layotganiga nisbatan o'zicha turli xil shaklda bildiradigan kichik munosabatdir. M.Vohidovning «Bolalar psixologiyasi» o'quv qo'llanmasida hissiyot deb – tashqi olamdagi narsa va hodisalarga bo'lgan ichki kechinmalarimizning ongimizda aks ettirilishga aytiladi. Q.Turg'unov muallifligidagi lug'atda hissiyot-shaxsning voqelikdagi narsa va hodisalarga, kishilarga hamda o'z-o'ziga bo'lgan munosabatlarida kelib chiqadigan yoqimli yoki yoqimsiz kechinmalardan iborat. Professor E.G'oziyev muallifligidagi «Umumiy psixologiya» darsligida hissiyot odamda, tirik mavjudotlar miyasida,

ya'ni shaxslarning ehtiyojarini qondiruvchi va unga monelik qiluvchi obyektlarga nisbatan uning munosabatlarini aks ettirish ma'nosida qo'llaniladi.

Emotsiya – shaxsning voqelikka o'z munosabatini his qilishidan kelib chiqadigan, uning ehtiyoj va qiziqishlari bilan bog'liq bo'lgan yoqimli yoki yoqimsiz kechinmalaridir. Keltirilgan ta'riflardan ko'rinadiki, hissiyot tushunchasi emotsiyaga nisbatan kengroq tushuncha bo'lib, shaxsning kundalik hayoti, turmush tarzidagi barcha jabhalarni qamrab oladi.

Natijalar tahlili Shuni ta'kidlab o'tish lozimki, hozirgi vaqtgacha hissiyotlar tabiatiga nisbatan yagona nuqtai nazar mavjud emas. Hissiyotlarni o'rganishga qaratilgan tadqiqotlar hozirda ham o'tkazilib kelinmoqda. Hozirda to'plangan tajribaviy va nazariy material hissiyotlar tabiatining ikkilanganligidan dalolat beradi. Bir tomondan, hissiyotlar – turli psixik hodisalar, shuningdek, kognitiv jarayonlar, inson qadriyatlarini tizimi tuzilmasining xususiyatlari va boshqalar kabi sub'ektiv omillar hisoblanadi. Ikkinchi tomondan, hissiyotlar individning fiziologik xususiyatlari bilan belgilanadi. Hissiyotlar ma'lum seskantiruvchi ta'siri natijasida paydo bo'ladi, bu esa inson moslashishi va xulq-atvorining boshqarish mexanizmlari ifodasining xuddi o'zginasidir. Inson kayfiyati, affektlari, hislari va ehtirolari yig'indisi uning emotsional hayotini va emotsionallik kabi individual sifatni tashkil etadi. Emotsionallikni insonning hayotiga tegishli bo'lgan turli xil sharoitlardan hissiyotli ta'sirlanishga moyillik, kayfiyatdan ehtirosigacha –kuchi va sifati turlicha bo'lgan emotsiyalarni kechirish layoqati, shuningdek, emotsiyalar kuchining tafakkur va xulq-atvorga ta'siri sifatida ta'riflash mumkin.

Xulosa: Xulosa qilib ayta olamanki, har bir insonda atrof-muhitga, voqelikka, odamlarga va o'ziga nisbatan ichki salbiy va ijobiy kechinmalarni boshdan kechiradi. Hissiyotlar mavjudligi ham insoniyatni bir-biriga jipslashtirish, mehr-oqibatni yuzaga keltirishdek ulkan vazifani amalga oshiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

- 1.Z.T.Nishonova va boshqalar. Psixodiagnostika. o'quv qo'llanma. T.: 2008
- 2.T.R. Bekmirov "Shaxsning emotsional irodaviy holatlari" uslubiy qo'llanma 2022
- 3.Z.T.Nishonova, Z.Qurbonova, S.Abdiyeva. Psixodiagnostika va eksperimental psixologiya. O'quv qo'llanma. T.: "Tafakkurbo'stoni" -2011..
- 4.R.Y.Toshimov, E.G'.G'oziyev. Psixodiagnostika va amaliy psixologiya. O'quv qo'llanma. T.: TDPU - 2004.
- 5.E.G'oziyev. Umumiy psixologiya. T.:2012.
6. Бодалев А.А., Столин В.В. Общая психодиагностика. М.:2001

7. Немов Р.С. Психология. 3-книга. М.: 2003.

8. Романова Э.С. Психологическая диагностика, Спб.:

MATEMATIKA FANINI O'QITISHDA QO'LLANILADIGAN INNOVATSION METODLARNI TAHLILI

Sharobidinova Moxiraposhsha Parfiboyevna
Andijon Olimpya va paralimpiya zaxiralari
kolleji matematika fani o'qituvchisi
<https://doi.org/10.5281/zenodo.7031092>

Bugungi kunda ta'lim jarayonida barcha yo'nalishlarda innovatsion texnologiyalardan foydalanishga katta e'tibor qaratilmoqda. Innovatsion texnologiyalarni qo'llashning asosiy omili bu, ta'limning yangi tarkibini ishlab chiqish, o'qitishning yangi usullarini qo'llash, ta'limning tashkiliy-texnologik asosini ishlab chiqish, uni amalga oshirish shartlari, ta'lim sifatini oshirishga yo'nalishi, ta'lim oluvchi shaxsini har tomonlama va kasbiy mahoratini rivojlantirishdir.

Metod so'zi grekcha so'z bo'lib, "yo'l ko'rsatish" demakdir. Ta'lim metodi tushunchasi esa hozirgi zamon metodiga va didaktik fanlardagi asosiy tushunchalaridan biridir, ammo bu tushuncha yaqin vaqtlarga qadar turli metodik adabiyotlarda turli mazmunda qo'llanib kelinar edi. Hozirgi zamon didaktikasida, jumladan matematika o'qitish metodikasi fanidan ta'lim metodning muammolari umumiy holda hal qilingan bo'lib, u o'zining quyidagi ikki tomoni bilan xarakterlanadi.

A) o'qitish (o'qituvchining faoliyati);

V) o'rganish (o'qituvchilarning ongi bilan faoliyati);

Maktab matematika kursdagi ta'lim metodlarini quyidagicha klassifikatsiyalash mumkin.

1. Ilmiy izlanish metodlari (ko'zatish, tajriba taqqoslash, analiz va sintez, umumlashtirish, abstraktsiyalash konkretlashtirish va klassifikatsiyalash).
2. O'qitish metodlari (evristik metod, dasturlashtirilgan ta'lim metodi, muammoli ta'lim metodi, ma'ruza va suhbat metodlari).
3. Xulosa chiqarish metodlari (induktsiya deduktsiya va analiz).

«Blis o'yin» metodi - harakatlar ketma-ketligini to'g'ri tashkil etishga mantiqiy fikrlashga, o'rganayotgan predmeti asosida ko'p, xilma xil fikrlardan, ma'lumotlardan kerakligini tanlab olishni o'rgatishga qaratilgan. Ushbu texnologiya tinglovchilarga tarqatilgan qog'ozlarda ko'rsatilgan harakatlar ketma ketligini avval yakka holda mustaqil ravishda belgilab, so'ngra o'z fikrini boshqalarga o'tkaza olish yoki o'z fikrida qolish, boshqalar bilan hamfikir bo'la olishga yordam beradi.

«Bumerang» texnikasi - o'quvchi-o'quvchilarni dars jarayonida, darsdan tashqarida turli adabiyotlar, matnlar bilan ishlash, o'rganilgan materiallarni yoddan saqlab qolish, so'zlab bera olish, fikrni erkin holda bayon eta olish

hamda bir dars davomida barcha o'quvchi o'quvchilarni baholay olishga qaratilgan. – “Bumerang” texnologiyasi tanqidiy fikrlash, mantiqli shakllantirishga, imkoniyat yaratadi; xotirani, g'oyalarni, fikrlarni, dallillarni yozma va og'zaki shakllarda bayon qilish ko'nikmalarini rivojlantiradi.

“Sinkveyn” metodi- ta'lim oluvchilarni axborotlarni qisqa bayon etishga o'rgatadi, hamda olingan ma'lumotlar ustida chuqur ilanishga chorlaydi.

“Qora quti” metodi - o'quvchi-o'quvchilar bu metod asosida yechiladigan muammolar aniq vaziyatni tahlil qilish orqali amalga oshiriladi, muammolar sababi yo'l-yo'lakay aniqlanadi.

“Loyiha” metodi - ta'lim oluvchilarning invidual yoki guruhlarda belgilangan vaqt davomida, belgilangan mavzu bo'yicha axborot yig'ish, tadqiqot o'tkazish va amalga oshirish ishlarini olib borishidir. Bu metodda ta'lim oluvchilar rejalashtirish, qaror qabul qilish, amalga oshirish, tekshirish va xulosa chiqarish va natijalarni baholash jarayonlarida ishtirok etadilar.

“Rezyume” metodi - o'quvchi-o'quvchilarni biror mavzuning ijobiy va salbiy tomonlari, afzallik va kamchiliklari, foyda va zararlarini belgilashni o'rganadi. Texnologiyaning mohiyati shundan iboratki, bunda mavzuning turli tarmoqlari bo'yicha bir yo'la axborot beriladi. Ayni paytda, ularning har biri alohida nuqtalardan muhokama etiladi. Shunday ekan, malakali kadrlar tayyorlash jarayonining har bir bosqichida ta'limni samarali tashkil etish, uni yuqori bosqichlarga ko'tarish borasida muayyan vazifalarni amalga oshirish lozim. Mazkur metodik ishlanmada pedagogik texnologiyaga yondashuv asosida ta'lim jarayonini tashkil etish va uni amalga oshirish, ya'ni o'quv maqsadlarini aniqlashtirish orqali muayyan natijaga hamda ta'lim oluvchilarning mustaqil fikrlashlariga erishish shu yo'l bilan ta'lim jarayonida yuqori samaradorlikka erishish kabilar xususida so'z yuritiladi. Hozirgi vaqtda ta'lim jarayonida o'qitishning ilg'or usullarini qo'llash, o'qitish jarayonida yuqori natajalarga olib keladi. Ta'lim usullarini har bir darsning didaktik vazifasidan kelib chiqib tanlash maqsadga muvofiq sanaladi. An'anaviy dars shaklini saqlab qolgan holda, uni turli- tuman zamonaviy usullar bilan boyitish ta'lim oluvchilarning o'zlashtirish darajasining ko'tarilishiga olib keladi. Buning uchun dars jarayoni oqilona tashkiliy qilinishi, ta'lim beruvchi tomonidan ta'lim oluvchilarning qiziqishini orttirib, ularning ta'lim jarayonida faolligi muttasil rag'batlantirilib turilishi, o'quv materialini kichik- kichik bo'laklarga bo'lib, ularning mazmunini ochishda interfaol usullarni qo'llash va ta'lim oluvchilarni ommaviy mashqlarni mustaqil bajarishga undash talab etiladi. Bu usullar qo'llanilganda ta'lim beruvchi ta'lim oluvchini faol ishtirok etishga chorlaydi. Ta'lim oluvchi butun jarayon davomida ishtirok etadi. Interfaol usullarning ta'lim jarayonidagi

samaradorligini quyidagicha tasvirlash mumkin. Metod tanlash nafaqat o'quv maqsadidan, balki o'quv material mazmuniga va bu fanning murakkabligiga bog'liq. Bundan tashqari metodlarni tanlashda o'quvchilarning soni, ularning o'quv imkoniyatlari, ta'limning davomiyligi, o'quv-moddiy sharoitlar va o'qituvchining mahoratiga bog'liq. Bugungi kunda bir qator rivojlangan mamlakatlarda o'quvchilarning o'quv va ijodiy faolliklarini oshiruvchi hamda ta'lim-tarbiya jarayonining samaradorligini kafolatlovchi pedagogik texnologiyalarni qo'llash borasida katta tajriba to'plangan bo'lib, ushbu tajriba asoslarini tashkil etuvchi metodlar interfaol metodlar nomi bilan yuritilmoqda.

Matematika fanidan o'tkazilgan ta'lim sifati monitoringi natijalarini tahlil qilgan holda, o'zlashtirilishi murakkab bo'lgan mavzularni aniqlash, bu mavzularni multimedia vositalari, pedagogik texnologiyalar yordamida o'tish yo'llarini izlab topish kerak. 5-sinfda "Ko'p xonali sonlarning yozilishi va o'qilishi", "Harakatga doir masalalar", "Tenglamalar yordamida masalalar yechish", "Qoldiqli bo'lish" mavzulariga oid vazifalarni bajarishda ko'p xatoliklarga yo'l qo'yilganligi kuzatilgan. O'quvchi ko'p xonali sonlarning o'qilishini bilish uchun asosan sonning tuzilish jadvali ustida ishlashi, sonlarni sinflarga ajratish ko'nikmasini hosil qilishi zarur.

Hayotiy masalalar yordamida harfli ifodalar bilan ishlash malakasi oshirilsa, masalalar yechish muammosi tenglamalar yordamida hal etiladi. Aralash kasrlarga oid misollar amaliyotdan olinib, og'zaki bajartirilsa, qoldiqli bo'lishga doir masalalar yechimini topishda yordam beradi. 6-sinfda "Kasrlar ustida amallar", "Matnli masalalar", "Ko'paytirishning taqsimot qonuni" mavzularida o'quvchilar qiyinchiliklarga duch kelmoqdalar. Guruhlarda ishlash usuli bilan bo'laklarga doir masalalar ustida misol namunalari berilib, ko'rgazmali darslar tashkil etilsa, o'quvchi kasrlar ustida amallar bajarish ko'nikmasini o'zlashtiradi. Matnli masalalar hayotiy masalalar yordamida yechim topadi. Taqsimot qonuni asosan oiladan boshlanadi. Ya'ni, oila budjeti va farzandlarga vazifalarning taqsimlanishi asosida sodda va oson tushuntiriladi. Qulay usul bilan ko'paytirish asosan karrali sonlar ustida amallar bajarish orqali amalga oshiriladi. 7-sinfda "Algebraik kasrlar ustida birgalikda bajariladigan amallar", "Matnli masalalarning shartiga mos bo'lgan harfiy ifodalar tuzish", "Natural ko'rsatkichli darajaning xossalari", "Sonni berilgan nisbatda bo'lish", "Davriy kasrni oddiy kasrga aylantirish", "Sonning foizini topishga doir murakkab masalalarni yechish" mavzusidagi misol va masalalarni yechishda qiyinchiliklar kuzatimoqda. 5-sinf darsligidan olingan harfli va sonli, o'rniga qo'yishga doir misollar ko'proq takrorlansa, yuqoridagi algebraik kasrlar va matnli masalalarga oid mavzularni o'quvchi ongiga singdirish birmuncha yengillashadi. "Daraja"

mavzusini tushuntirishda karra jadvalidagi istalgan bir sonni o'ziga o'zini ko'paytirish usulidan foydalanish maqsadga muvofiqdir.

Innovatsion ta'lim texnologiyasi o'quvchilarning o'rganilayotgan soha bo'yicha bilimlarni esga tushirish, jonlantirish yangi bilimni o'zlashtirishga asos bo'ladi deb ko'rsatadi. Bilimlar va tayyorgarlikni aniqlash o'quvchini faollashtirish va bilim o'zlashtirishga ijobiy motivni keltirib chiqaradi. Demak, ta'limda innovatsion texnologiyalarni turli vositalar, metodlar sifatii tamoyillar asosida ta'lim jarayoniga tatbiq etilishi orqali, ta'limiy samaradorlik (bilimlarni o'zlartirish; ijodiy faollikni oshirish; amaliy ko'nikma va malakalarni egallash)ga erishishni ta'minlaydi.

**UMUMTA'LIM MAKTABLARIDA MILLIY SINFLARDA YOZMA ISH
MASHG'ULOTLARINI OLIB BORISH, BAHOLASH VA SAMARADORLIKGA
ERISHISHNING INTERAKTIV USULLARI**

Sartayeva SHahnoza Saidaminovna

10 Maktab Ingliz tili fani o'qituvchisi, Toshkent tumani,

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7032199>

Toshkent viloyati Yurtimizda rivojlanib borayaotgan hayot tarzimizning asosiy sabablaridan biri bu ta'limga bo'lgan katta e'tibor bo'lsa keyingisi bu yoshlarning salohiyatini oshirishga, qo'llab quvvatlashga bo'lgan katta imkoniyatlarda ko'rishiz mumkin. Prezidentimiz SH.Mirziyoyev tomonidan 2021-yil 19-mayda qabul qilingan PQ 5117 sonli "O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA XORIJIY TILLARNI O'RGANISHNI OMMALASHTIRISH FAOLYATINI SIFAT JIHATDAN YANGI BOSQICHGA OLIB CHIQISH TO'G'RISIDA" gi qarori Xalq Ta'limi tizimi uchun, yurtimiz kelajagi uchun juda katta yangilik bo'ldi. Ta'lim tizimi tubdan yangilash bu pedagoglarimizning salohiyatini oshirishni, ularni Xalqaro tajribalarni egallagan holda dars o'tish mahoratlarini oshirib borishni talab qiladi. Jahonning rivojlangan davlatlari ta'lim tizimiga asoslangan o'quvchilarimizni Xalqaro baholash, test tizimlariga tayyorlab borish yo'lga qo'yilmoqda.

Hozirgi kunda jamiyatimizning har bir sohasida chet tiliga qaratilgan e'tibor va talab ortib bormoqda. O'z sohasining yetuk mutahasisi bo'lmoqchi bo'lgan har bir inson biror bir chet tilini bilish Sertifikatiga ega bo'lishi lozim. Sertifikatga ega bo'lish esa boshqa hamkasblar orasida katta ustuvorlikka erishishdir. Davlat tilidan tashqari biror bir chet tilini biladigan hodim esa soha yetakchisi, xalqaro aloqalarning mutahasisi, jamiyatning ishongan shahsi hisoblanadi. Shuning uchun Oliy va Xalq Ta'lim tizimida kadrlarni Sertifikatlashning yangi tizimlari joriy qilinyapti.

Xalqaro chet tilini bilish Sertifikatlarini olish uchun ma'lum bir tilni mukammal bilish, undan foydalanish, fikrini og'zaki va yozma ravishda bema'lol bayon etishlari lozim. Respublikamizning umumta'lim maktablarining milliy sinflarida yozma ishlarni tashkillashtirishning yillik rejalari belgilab olingan. O'quv yili davomida har bir sinf kesimida yozma ishlar bosqichma bosqich darajalarini oshirgan holda o'qitilib, o'rgatilib boriladi. Yozma topshiriqlarni boshqa 3ta skillar (gapirish, tinglash, o'qish malakalari) orqali birga olib boriladi. Har 4ta til bilish malakasi ham biri-biri uchun muhim, bir-birini to'ldiruvchi hisoblanadi. Faqat bittasiga yondoshib qolgan pedagog va o'rganuvchi tilni o'rganishdagi amaliyoti to'liq hisoblanmaydi va samaradorlikka erishib bo'lmaydi. Boshlang'ich sinflarda ilk yozma ish topshiriqlaridan harf, so'z diktanti, iboralar, ma'lum bir mavzuga oid so'zlarni yoddan yozish

mashg'ulotlari olib boriladi. Ularni baholashda aniq mezonlardan ko'ra ularni qo'llab quvvatlash maqsadida rangli kartochkalardan foydalanish, so'zni doskaga yozib o'zini o'zi tekshirish va to'g'irlash (self-assesment) ni rivojlantirib borish maqsadga muvofiqdir. Ilk maktab yoshidagi o'quvchilarni tilni o'rganishdagi bazi xato kamchiliklariga e'tibor bermaslik yoki xatolarni tuzatishda to'g'ri tushuntirish olib borish lozim. Sababi ularni tanqidlar qo'rqitib va o'rganishga bo'lgan qiziqishni, motivatsiyani yo'qotishga olib kelishi mumkin.

Keyingi sinflarda yozma mashg'ulotlarni olib borishda o'quvchiga birmuncha ixtiyoriylik va shahsiy fikriga tayangan holda gaplar tuzishga undash maqsadga muvofiqdir. Ularni yoqtirgan narsalari haqida, sevgan mashg'ulotlari, boshidan o'tkazgan voqealari, ixtiyoriy shopping list (savdo ro'yxat)lar, turli xil letters(xatlar), cards (taklifnoma, tabriknoma) bilan dars mashg'ulotlarini boyitib borish juda ham muhim hisoblandi. O'quvchilarimiz bu yoshda ancha o'zlarini hurmat qiladigan, shahsiy qiziqish va istaklarga tayanadigan yoshga yetgan bo'ladi. Yanada yozma topshiriqlarni olib borayotganda o'rta sinf yoshidagi bolalarda ularni mustaqil ish (project work)larni tayyorlashga undash ham juda katta samaradorlikka erishish usullaridan biridir. Navbatdagi bosqichimiz o'quvchilarimizning yozma ishlarini, mustaqil ish (project work)larini tekshirish bo'ladi. Bunda ham bizga interactive (o'zaro fikr almashib) usullardan foydalanishimiz maqsadga muvofiq hisoblanadi Bu orqali o'quvchilarni kichik guruh va jamoa bo'lib ishlashga, hamkorlikda til o'rganishning samarali usullarini tadbiiq etish orqali yuqori natijalarga erishish mumkin.

O'quvchilar yozma topshiriqlarni ixtiyoroy, ijodiy fikrga tayanib o'rganib borar ekan bu ularda tanqidiy fikrlashni ham oshirib boradi. Yaniki endi o'quvchi nafaqat mustaqil yozaoladi balki endi u (he or she) o'z tengdoshlari ishini (peer assessment) tekshira oladi. Hamkorlikda ishlash orqali bir-birlariga xatolar ustida ishlash uchun maslaxat berish bilan o'quvchilarimizda yozish (writing) ko'nikmasi yanada oshib, rivojlanib boradi.

Umumta'lim maktablarida yuqori sinflarda chet tili o'qitilishi Xalqaro standartlar asosida B1, B2 darajada bo'lishi lozimligi belgilab qo'yilgan. Belgilab berilgan rejani amalga oshirish esa mustahkam kompleks darajasidagi darslarni tashkil qilish lozimligini belgilab beriladi. Yuqori sinf o'quvchilari psixologiyasi ancha murakkab va tartibli. Yaniki endi ular o'zlari nima xoxlashlarini nima qilishi kerakligini o'z oldilariga aniq maqsad qilib qo'yib olgan bo'ladi. O'quvchilar bu yoshda yaxshi ta'lim olishlari lozimligini to'liq anglab yetadilar va ularning ko'pchiligi o'z oldiga maqsadlar qo'ygan holda chet tili fanlarini mukammal o'rganishga kirishgan. Mustaqil adabiyotlar, internet manbalaridan

foydalangan holda til o'rganishning ijtimoiy manbalaridan ham keng foydalanib borishadi. Maktab darsliklariga qo'yilgan talab ham bitiruvchi yoshlarni Xalqaro baholash tizimlariga tayyorlash ularni yangi ijtimoiy hayotga o'rgatishga qaratilgan.

Yuqori sinf ingliz tili darsliklarida yozma mashg'ulotlarni olib boorish ancha murakkablashgan va darajasi yuqori bo'ladi. O'quvchilar dars mashg'ulotlari davomida rasmiy va norasmiy yozuv turlari haqida o'qitilib boriladi. Bunda ham ularga fikr bildirishda ixtiyoriylik beriladi. Mavzular majburiy belgilab qo'yilgan lekin topshiriqlarga o'quvchilarning qanday fikr bildirishi, qaysi darajadagi so'zlardan foydalanishi ixtiyoriy hisoblanadi. O'quvchilarni yozma topshiriqlarni baholashda ham o'qituvchilar xalqaro chet tilini bilish darajasini baholash tizimlariga tayangan xolda baholashadi. Muhokama va hamkorlikka asoslangan baholash ham yuqori sinflarda ham juda samarali hisoblanadi.

ТУРЛИ ЁШ ДАВРЛАРИДА РЕФЛЕКСИВЛИКНИ НАМОЁН БЎЛИШНИНГ ПСИХОЛОГИК ХУСУСИЯТЛАРИ

Н.И.Халилова

**Ўзбекистон Республикаси Жамоат хавфсизлиги университети “Хизмат
фаолиятини тарбиявий-психологик таъминлаш” кафедраси
профессори**

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7033635>

Аннотация. Мақолада шахс ривожланишининг турли босқичларида рефлексивлик хусусиятларини намоён бўлишининг психологик жиҳатларига бағишланади. Айниқса, бола шахсининг камолга етишида ўзини ўзи англаш, ўзини ўзи назорат қилиш, ўзини ўзи тарбиялаш каби хусусиятларини шаклланиши муҳим аҳамият касб этиши кўрсатиб ўтилган. Шунингдек, ўқувчи шахсида ўқув фаолияти билан боғлиқ рефлексивлик хусусиятини моҳияти очиб берилган.

Калит сўзлар: рефлексия, рефлексивлик, ўзини ўзи англаш, ўзини ўзи назорат қилиш, ўзини ўзи бошқариш, ўзини ўзи баҳолаш, шахс, бола шахси, мактабгача тарбия ёши, кичик мактаб ёши, ўсмир шахси, ўқув фаолияти.

Маълумки, рефлексия атамасига доир изоҳлар учун умумий алоқадор тушунча ўзини ўзи англаш, ўзини ўзи баҳолаш, ўзини ўзи кузатиш, ўзининг ҳолатини англаш ва шу кабилар ҳисобланади. Таъкидлаш жоизки, мазкур жарёнларнинг шаклланиши ривожланиш психологияси нуқтаи назаридан 7-8 ёшда юз бера бошлайди.

Инсон психик ривожланиши, унинг шахс сифатида шаклланиши ўзини ўзи англашининг, яъни ўзини жисмоний, маънавий ҳамда ижтимоий мавжудот сифатида англашининг қарор топиши билан боғлиқ. Ўзини ўзи англашнинг ривожланиши ҳар бир болада ўзига хос тарзда кечади. Бироқ, барча болаларда, одатда, ҳаётининг биринчи йили охирига келиб, ўзини ўзи англашнинг пайдо бўлганини тасдиқловчи белгилар кузатилади; бола ўзини, ўз танасини уни ўраб турган фазодан ажрата бошлайди. Ўзини ўзи англашнинг кейинги ривожланиши боланинг ўз хоҳишлар ва умуман фаолияти мотивларини англаши билан боғлиқ бўлади. Ўз фаолиятининг мотивларини англаши, болага ўзини ўзи англашнинг кейинги босқичига ўтишга, яъни ўз ҳаракатларидан ажрата олишга ёрдам беради. Дастлаб бола ўзини фаолият субъекти сифатида англайди.

Илк болалик даври ўзини ўзи англаш ривожланишидаги муҳим босқич бўлиб ҳисобланади. Чунки бу даврда болада авваллари предметга мустаҳкам бириктириб қўйган ҳаракатни аста-секин ўзидан ажрата бошлайди. Бу ҳодиса бирдан, ўз-ўзидан рўёбга чиқмайди. Унинг амалга

ошишига сабаб боланинг аввалги предметли ҳаракатини янги шароитларда бажарилиши ва уни бошқа предметларга кўчиришидир.

Психолог Л.И.Божовичнинг таъкидлашича, ҳатто илк болалик даврининг охирига келиб пайдо бўлувчи “Мен” ини рўёбга чиқаришини намоён қилиш эҳтиёжи ушбу даврда юзага келувчи энг марказий тузилма янги тузилма, деб ҳисоблашади. Бу тузилма кетидан пайдо бўлувчи тузилмалар орасида ўз -ўзига баҳо беришнинг юзага келиши боланинг шахс сифатида ривожланишида ўта муҳим аҳамият касб этади.

Шахс шаклланишининг дастлабки босқичларида, яъни илк болалик даврининг охири ва боғча ёшининг бошидаги ўзига ўзи баҳо беришнинг генезисида боланинг катталар билан бўлган мулоқоти ҳал қилувчи аҳамиятга эга бўлади. Бола ўзининг имкониятлари ҳақида адекват билимга эга бўлмаганлиги туфайли катталарнинг унга берган баҳосини қабул қилади. Бошқача айтганда, бола ўзини катталар орқали уларнинг бола ҳақидаги фикри орқали баҳолайди. Бола бу даврда ўзига ўзи баҳо беришда тўлалигича катталарнинг фикрига суянади. Ўзи ҳақидаги мустақил тасаввур элементлари эса бироз кейинроқ пайдо бўлади.

Махсус тадқиқотларнинг кўрсатишича, Б.Г.Нечаев ва бошқалар ушбу элементлар дастлаб шахсий сифатлар, ахлоқий фазилатларни баҳолашда эмас, балки предметли ва ташқи хусусиятларни баҳолашда намоён бўлади. Бу эса ҳаракатларнинг предметдан тўлиқ ажратиб чиқмаганлигини кўрсатади. Боғча ёшидаги бола шахсининг ривожланишида анча сезиларли бўлган ўзларини ўзга кишининг ташқи хусусиятларини баҳолашдан шахсий хусусиятларини баҳолашида ифодаланади.

Боғча ёш даврида ўзига ўзи баҳо бериш эмоционал характерга эга бўлади. Боланинг бошқаларга берадиган баҳоси ҳам шундай хусусият касб этади. Бола уни ўраб турган катталардан қайси бирига ишонч ҳис этса, меҳри товланса, ўша кишига ижобий баҳо беради. Катта боғча ёшидаги болалар уларни ўраб турган катталарнинг ички оламига баҳо беришга ҳаракат қиладилар. Ўрта ва кичик боғча ёшидаги болалардан фарқли равишда катталарнинг ички оламига анчагина чуқур ва дифференциаллашган баҳо берадилар. Боғча ёшининг охирига келиб, боланинг атрофдагиларга берадиган баҳоси анча чуқур, тўлиқ деталлашган ва кенгайтирилган тус ола бошлайди.

Бу ўзгаришлар шу билан тушунтириладики, катта боғча ёшидаги болаларда одамларнинг ички оламига қизиқиш ортиб боради, улар баҳо беришда муҳим бўлган мезонларни ўзлаштириб борадилар, тафаккур ва нутқлари ривожланиб боради.

Боғча ёшидаги боланинг ўзига ўзи берадиган баҳосида унда ривожланиб бораётган ғурур ва уят туйғулари акс этади. Ўзини ўзи англашнинг ривожланиши боланинг билиш ва мотивацион соҳалари шаклланиши билан узвий боғлиқ бўлади. Мана шу соҳаларнинг ривожланиб бориши натижасида бола ҳам ўзини, ҳам ўзи эгаллаб турган вазиятга англашга қодир бўла бошлайди, яъни унда ўзининг ижтимоий “Мен” ини англаш шаклланади.

Маълумки, психология борасида олиб борилган тадқиқотларга кўра, дастлаб рефлексиянинг намоён бўлишини мактабгача тарбия ёшидаги болаларда кузатиш мумкин. Шубҳасиз, бу ёшдаги болаларда рефлексия яққол намоён бўлмайди. Бу фикрнинг тасдиғи сифатида Ж.Пиаженинг болалар тафаккурининг эгоцентризм феномени ва эгоцентрик нутқи ҳақидаги ғояларини, яъни унинг психологик моҳияти боланинг нуқтаи назарини бошқаларники билан мувофиқлаштира олмаслиги децентрацияга нисбатан қобилиятсизлигида намоён бўладиган хусусият мавжудлигида кўриш мумкин.

Аста-секин бола ўзини бошқалар, эртак ёки тасаввур қилинган қаҳрамонлар билан идентификация қилиш қобилияти унинг кейинги ижтимоийлашувининг асосий механизмига айланади. Идентификация шахснинг ўзини ўзга одам билан эмоционал ва бошқа томондан тенглаштиришдир. Одатда, бола ўзида ижобий ҳис-туйғуларни вужудга келтирадиган образлар билан идентификация қилишга интилади. Идентификация орқали у кўплаб ахлоқий эталонларни билиб боради ва унинг асосида шахс хислатлари ривожлана бошлайди. Бу образни ўзлаштириш билан бола у орқали ўзини ўзи англай бошлайди, натижада ўз хулқ-атвори эталон хулқ-атворни таққослаб кўради. Ўзининг ахлоқий “Мен” ини эталон ва бошқа кишиларнинг “Мен” и билан мувофиқлаштириш нисбатан ҳиссиёт ва ақлий зўриқишни талаб қилади ҳамда бу рефлексив қобилиятлар ривожланишининг бошланиши ҳисобланади. Шаклланаётган рефлексия болада ўзига нисбатан муносабат ва ўзи ҳақидаги тасаввурнинг ривожланишига йўналган шахсий рефлексиянинг биринчи шакли ҳисобланади [3].

Мактабгача бўлган даврда ўзини ўзи англаш тараққиётининг муайян даражаси боланинг мактабдаги таълимига тайёрлиги кўрсаткичларидан биридир. Бу даврда болада ўзини ижтимоий мавжудот деб ҳисоблаш вужудга келади. Ўзини ўзи англаш ривожланишининг бу даражаси ўзига хос шахсий янги тузилма – ўқувчининг ички позициясини таркиб топиши билан бевосита боғланган. Ўқувчи ҳолатига интилиш бола шахсини

тавсифлайди, унинг хулқ-атвори, хатти-ҳаракати ва унинг воқеликка ҳамда ўз-ўзига бўлган муносабат тизимини белгилайди.

Ўқув фаолиятида боланинг ўзини ўзи билиш амалга оширилади. У атрофидагилар томонидан баҳоланади ва шунинг учун ўқувчининг улар ўртасидаги ўрнини белгилайди. Энди ўқув фаолиятида бола ўзини билади, унда ўзи ҳақида тасаввурлар, ўзини ўзи баҳолаш таркиб топади натижада, ўзини ўзи назорат қилиш, ўзини ўзи бошқариш кўникмалари шаклланади. Тадқиқотларнинг кўрсатишича, ўзи ҳақидаги тасаввурлар ўзига бўлган муносабатлар, яъни ўзини ўзи баҳолаш билан узвий боғланган. Ўзи ҳақидаги тасаввурларнинг шаклланиш даражасига кўра болалар 3 гуруҳга бўлинади.

1-гуруҳга шундай ўқувчилар кирадики, уларнинг ўзлари ҳақидаги тасаввурлари адекват ва барқарордир. Бу гуруҳга кирувчи болалар ўз хатти-ҳаракатларини таҳлил қилиши, бу хатти-ҳаракат мотивларини ажратиш, ўзи ҳақида ўйлаш билан тавсифланади.

Ўқувчиларнинг 2-гуруҳи шу билан тавсифланадики, унинг аъзоларини ўзлари ҳақидаги тасаввурлари беқарор ва адекват эмас. Бу ўқувчиларда ўзларидаги муҳим сифатларни ажратиш кўрсатиш, ўз хатти-ҳаракатини таҳлил қилиш етарли эмас. Фақат баъзи ҳоллардагина бу гуруҳга кирувчи болалар ўзларини адекват баҳолашлари мумкин.

3-гуруҳга тааллуқли ўқувчилар учун характерли нарса уларнинг ўзлари ҳақидаги тасаввурлари уларга бошқалар, айниқса, катталар томонидан берилган тавсифномадан иборат. Бу болаларнинг ўзи ҳақидаги тасаввурлари ривожланиши паст даражада.

Тадқиқотларнинг кўрсатишича, кичик мактаб ёшидаги ўқувчиларида ўзини ўзи баҳолашнинг барча турлари адекват – барқарор, юқори – барқарор, беқарор (юқори ёки паст).

Адекват ўзини ўзи баҳолашга эга бўлган болалар – фаол, тетик, топқир, хушмуомала бўладилар, мағрурлик, ўзига ҳаддан ортиқ ишониш каби шахсий сифатлар ўзини ўзи юқори баҳоловчи болаларда енгил шаклланади [2].

Таъкидлаш жоизки, кичик мактаб ёшида рефлексив қобилият янги сифатлар билан янада кенгайиб боради. Шунингдек, ўзини шахс сифатида англаш эҳтиёжининг таркиб топишидан иборатдир. Бошқа ёш даврларидан фарқли равишда ўсмирлик даврида ўз-ўзига нисбатан, ўзининг ички руҳий ҳаётига, ўз шахсининг сифатларига қизиқиш юзага келади.

Унинг ривожланишидаги муҳим омил сифатида интеллектуал рефлексиянинг тараққиётига ҳам қулайлик туғдирадиган – бу ўқув фаолиятидир. Ўқув топшириқларини бажариш вазиятида ўзининг ақлий ҳаракатларини излаш ҳамда саралашда рефлексиянинг янги тури намоён бўла бошлайди. Ақлий ҳаракатларни таҳлил қилиш ва режалаштириш билан бирга рефлексия мазкур ёш учун психик янги тузилма сифатида гавдаланади. Тадқиқотларнинг кўрсатишича, бошланғич таълимнинг охирига келиб ўқувчиларнинг ярмидан кўпида интеллектуал рефлексия шаклланади [1].

Ўсмирлик даври ўзини ўзи англашнинг ривожланиши учун фаол даврдир. Унинг ривожланиш воситаси эса шахсий рефлексиядир. Ўсмир ўзини ўзи англашини янги материал билан бойитиш орқали ўзини ўрганишни чуқурлаштириб боради. У ўзининг шахс хусусиятлари, атрофдагилар билан муносабати, имконият ва интилишлари, кучли ва кучсиз томонларини ўрганиб боради. Рефлексия келажак ва ўтмишни бир-бири билан боғлайди, болалиқдаги катталик ҳаёти ҳақидаги кутишларини таққослаб кўрадилар. Рефлексиянинг мазмунли режаси жуда кенг бўлиб, ўсмир атроф-олами, бошқа инсонларнинг ўзини ўзи ва шахсий рефлексиясини таҳлил қилади. Рефлексиянинг муҳим хусусияти унинг бой эмоционаллигидир. Тез ўзгараётган ташқи кўриниш, ўзини бошқалар билан идрок қилиш, ўқув фаолиятидаги муваффақият ва қобилиятлар доимо рефлексиянинг фокусида бўлади ҳамда кучли кечинмаларни вужудга келтиради, натижада уларнинг ўзи ҳам рефлексияланади.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Давидов В.В. Проблемы развивающего обучения: отчет теоретического и экспериментального психологического исследования. – М. 1986 г. 209 с
2. Жалилова С.Х. Ёш даврлари психологияси, маърузалар матни. Тошкент – 2016 й., 106-107-бетлар
3. Лисина М.И. Развитие познавательной активности детей в ходе общения со взрослыми и сверстниками // Вопросы психологии. №4. 1982

DISCURSIVE COMPETENCE AND COMMUNICATIVE COMPETENCE DEVELOPMENT AT ENGLISH LESSONS IN HIGH SCHOOL

Abdurasulova Nilufar Abdusalim qizi

PhD student, Uzbekistan State World Languages University

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7039846>

Annotation. The article dissected the hypothetical suggestions with respect to the issue of ability and its parts. The issues of desultory capability and its development by foreign language in secondary school. Further, while gathered by sex, the information demonstrate a huge contrast as far as phonetic and competence capability. In actuality, no huge contrast is noted when the respondents gathered by strand for the two regions. By and large, the relational abilities of senior secondary school learners may as yet be moved along. Consequently, a discursive competence expected to help the troubles of learners in English language learning was proposed.

Keywords: communication, competence, discourse, discursive competence, foreign language communicative competence, discursive competence in high school;

Introduction. Communicative competence alludes to the quantity of fundamental classes of the cutting edge hypothesis and practice of showing foreign languages and, specifically, English as a foreign language. In the logical writing there are numerous meanings of open skill. There are various ways to deal with the primary examination of the open skill. The expression “informative capability” showed up on the possibility of the American etymologist Chomsky (N.Chomsky) on phonetic (language ability). Be that as it may, the principal etymologist who laid out the distinction between language as a framework, which he called “langue” and discourse (“parole”) was Ferdinand de Saussure (Ferdinand de Saussure). As indicated by Saussure under a framework includes just language that can be learned, while the discourse movement - it is a result of a specific speaker. During the 1960s of the last century D. Hymes (Dell Hymes) begat the idea of “open competence” (the concept of communicative competence). According to D. Hymes was the embodiment of open ability in the inside feeling of situational fittingness of language. The construction comprised of informative ability: syntactic, sociolinguistic, key, rambling skill. Hypothesis D. Hymes was a vital commitment to the instructing of a subsequent language (unfamiliar). It was the main progressive move toward the field of language educating. In 1980 M. Kaneyl (M.Canale) and M.Sveyyn (M. Lover) kept dealing with the improvement of the hypothesis of open skill, since it is generally perceived and embraced.[ ]

Issues of hypothetical and reasonable ways to deal with the arrangement of communicative competence keep on being created underway of present day unfamiliar educators: D. Wilkins (Jennifer D. Wilkins), A. Harding (A. Harding), P. Hartman (P. Hartman), D. Johnson (D. Johnson), N. Kerr (N. Kerr), J. Slope (J. Slope), M. Long (M. Long), P. Potter (P. Potter), and so on. Research results are utilized broadly practically speaking. For instance, one of the locales for educators of schools and colleges in the U.S. noticed that language showing in the United States pointed toward accomplishing students communicative competence: the capacity to accurately utilize language to accomplish open objectives. Proclaimed section 4 QC: etymological, sociolinguistic, competence and vital (semantic, sociolinguistic, competence, and strategic). In homegrown Didactics term “communicative competence” was brought into logical use M.N. Vyatyutnevym. He proposed to figure out communicative competence “as the decision and execution of projects of verbal way of behaving relying upon an individual’s capacity to explore in a specific climate collaboration; capacity to group circumstances relying upon the subject, goals, correspondence frameworks emerging learners to competence, as well as during a discussion during the time spent shared variation”.

Known homegrown Methodist Solovova EV gives the accompanying meaning of foreign language communicative competence, “foreign language informative skill might be viewed as needs be and adequate for a particular age level of language abilities, discourse abilities and socio-social information to the learner to be capable and willing openly fitting and effectively seek after their verbal way of behaving”. In light of the examination of systemic writing and perspectives on certain scientists E.V. Schuman presumes that the best is the recognizable proof of the accompanying parts of open skill: etymological, sociolinguistic, socio-social, social, desultory, vital. EV Schumann is the primary homegrown etymology specialist, has proposed a meaning of competence capability. Rambling part of communicative competence implies quality involving language abilities in discourse action, rightness and precision in competenceing and writing in a foreign language, rationale and the data lavishness of articulation, which likewise implies regard for and comprehension of another culture.

In this manner, digressive ability is one of the underlying components of the foreign language open skill. Foreign language informative skill is right now characterized as a reason for learning a foreign language. Rambling capability, in view of the meaning of EV Schumann is an expertise the learner to comprehend and make the most sensible and lucid discourse expressions introduced orally or

recorded as a hard copy. The premise of this term is the idea of competence as a free semantic classifications, which has become boundless. As of late the prevalence of the idea of competence prompted the ambiguity of the term and extend. In the broadest feeling of the competence - is the most common way of utilizing any language or any language utilize enduring more than one bid. Begin by requesting the idea from competence proposed definitions current word references. In this way, in the Oxford English Dictionary the word "discourse" deciphered as "discussion (modeler)," yet in addition "postulation, composition, lesson," i.e. as a specific class, which centers around the thought in its turn of events.

Webster's Dictionary (Dictionary of American English), thus, regards competence as "correspondence, correspondence as a subject of study," yet in addition as "the course of correspondence (oral or composed), zeroed in on the topic of discussion and it develops; lecture, composition, message, the proposal." Here competence - this field of movement, and material structure manifestation, and the construction (design) verbal action. As per the meaning of DA Arutunova introduced in Linguistic Encyclopedic Dictionary, the competence is a text in addition to setting (no setting for verifiable texts doesn't permit them to call the competence); competence incorporates paralinguistic that is perused by the capability - cadenced reference (deictic motions), semantic (looks, signals, implication), profound assessment, as well as consequences for the capability of the conversationalist (illocutionary force); competence goes about as a triangle: three of his hand - a sober minded, mental (outlines/situations) and mental cycles (discourse processing as the selection of means to accomplish the objective).[ ]

Hence, the meaning of competence introduced in word references, are questionable and don't give a total picture about the idea, requiring response to the thought of the creator's definition competence. As per the definition ES Kubryakova, competence is a "type of language use continuously, which mirrors a specific sort of friendly action, made determined to plan a unique world (picture) with the assistance of his point by point depiction of the language and is by and large piece of the course of correspondence between individuals, described by correspondence accomplices, and the particulars of the targets". A.A. Kibrik characterizes competence as "the solidarity of the course of etymological action and its outcome, i.e. the text". A.A. Kibrik considers competence as an open demonstration, the construction of which are recognized speaker and recipient. Concurring V.G.Borbotko in discourse movement

competence seems to be a unit having a place with a more elevated level language comprising of related inside the significance of sentences.

All syntactic and semantic cycles run of the mill levels words and sentences are because of design of the entire competence as somewhat free phonetic unit of a higher request. Competence, nonetheless, contrasts from the lower units of language that he normally doesn't play like the phonemes and morphemes, however made in a discourse. Among the properties that you can discuss a particular competence as one more elevated level language, you can indicate the accompanying: 1. Competence in its design contrasts from any remaining units of the language from which it is built. 2. Competence can work overall, standard reproducibility (aggregate or fractional) in the language. 3. Competence one language is converted into one more language overall unit. Where it could be the lexical request holes, yet additionally elaborate hole, i.e. the shortfall of the proper style in the objective language, which expects resort to complex rendering. 4. Competence has semantic and ethno-etymological qualities in the beautiful angle, which isn't simply cadence and metric wonderful works and their rhymed association. These incorporate Linguocultural linguo-expressive and minutes that show up at the degree of competence, as well as class explicit qualities and different rambling models in various etymological societies. 5. Competence has an underlying particularity in the language as a model of a circumstance, and consequently the framework can match him some language "Stemm" with a complicated construction, with its fundamental significance network.

In view of these meanings of competence, it could be noticed that the desultory part of communicative competence implies quality involving language abilities in discourse action, rightness and precision in competenceing and writing in a foreign language, rationale and the data lavishness of articulation, which likewise implies regard for and comprehension of another culture. Development desultory skill starts with mastering a foreign language in school. Desultory abilities in discourse are abilities the learner legitimately and reasonably put together their own explanation as per the syntactic and phonetic construction of a language with its own jargon. Arrangement verbose ability in oral correspondence has its own particular caused mental, psycholinguistic and phonetic qualities of this type of discourse. The chief point of competenceing in secondary school is the development of such language abilities that would empower the learner to involve them in non-scholarly discourse practice at the degree of customary ordinary correspondence. The acknowledgment of this

objective is related with the development of learners' informative capacities of the accompanying:

- a) comprehend and create foreign language proclamations as per the particular circumstance of correspondence, discourse task and informative aim;
- b) practice their verbal and nonverbal way of behaving, considering the standards of correspondence, public and social attributes of the country the language is spoken;
- c) the utilization reasonable strategies for dominating a foreign language, to work on yourself in it.

As for the prerequisites of the program the capacity to send data associated contemplated explanations (competenceing and composing) at the senior phase of learning a foreign language is remembered for the idea of discourse skill, which alludes to the practical utilization of the objective language for the purpose of correspondence and mental action. Development desultory capability conceivable if open logical, conceptive and useful activities to assemble abilities of the multitude of primary parts of rambling skill.[ ]

Conclusion. Instructive open doors for the improvement of rambling capability in molding learners' still up in the air by its widespread person of verbose abilities are appropriate to all fields of human action. Its particularity (objective setting, arranging, assurance of the ideal proportion of finishes and means, and so on) advances reflection fair and square of the typical inward activity, it is essential for experts in each field, and is a sign of a full grown character with an elevated degree of cognizance and expert personality. In this specific circumstance, verbose skill is a significant component in the by and large instructive capability, which is the solidarity of hypothetical and useful readiness and learners' capacity to carry out instructive exercises, eagerness and capacity to advance over the course of life.

References:

1. Arutyunov, DA Discourse / / Linguistic Encyclopedic Dictionary. - Moscow: Soviet Encyclopedia, 1990. – 688.
2. Borbotko, VG Elements of the theory of discourse. Formidable – Univ Chechen-Ingush.University Press, 1981. – 113.
3. Galskova, ND, Gez NI theory of learning foreign languages. Didactics and methodology.- Moscow: Academia, 2006. – 334.
4. Kibrik, AA Discourse analysis in the cognitive perspective. - Diss. in the form of a scientific paper Ph.D. - M.: Institute of Linguistics, 2003. – 90.

5. Kobzev NA Communicative competence as a basic category of modern theory and practice of foreign language teaching [Text] / NA Kobzev / / Young scientist. - 2011. - № 3.V.2. - S. 118-121. / [Http://www.moluch.ru/archive/26/2790/](http://www.moluch.ru/archive/26/2790/)
6. Kubryakova, ES Language and Knowledge: On the way of learning the language: Parts of Speech from the cognitive point of view. The role of language in understanding the world / Ros.akademiya Sciences. Institute of Linguistics. - Moscow: Languages of Slavonic Culture 2004. - 560 c.
7. General educational standard (complete) secondary education in a foreign language. - Moscow: AST in 2010. - 25.
8. Passow EI Kuzovleva NE Foreign language lesson. - M.: Gloss-Press, 2010. - 640.
9. Solovova, EN Methods of teaching foreign languages. Basic course lectures. - M.: Education, 2002. - 239.
10. Schumann EV Possibilities and perspectives of intercultural communication in German in school / WEB-magazine "Issue number 5 / / International scientific-practical (electronic) journal« INTER-CULTUR @ L-NET »/ / http://vfnglu.wladimir.ru/Rus/NetMag/v6/v6_ar17.htm
11. The Merriam Webster Dictionary. New edition. - Merriam-Webster, Incorporated, 2002. - 2500 p.
12. The Oxford English Dictionary. Second edition. Band 2. - Clarendon Press Oxford, 1989. - 1200 p.

TABLE OF CONTENTS | СОДЕРЖАНИЕ

SECTION 1. ARTICLES FROM CENTRAL ASIA

1.	ZAMONAVIY MUSIQA MADANIYATI DARSLARI BADIY – PEDAGOGIK ASARDIR Jumayeva Sevara Farxodovna	4
2.	BOLALARDA ODAMOVILIKNING SABABLARI, ASOSIY BELGILARI VA ULAR BILAN OLIB BORILADIGAN PSIXOKORREKSION ISHLAR. AVEZOV OLMOS RAVSHANOVICH, ISTAMOVA LAYLO RAJABOVNA	7
3.	SHAXSNING FUNKSIONAL-EMOTSIONAL HOLATLARI DIAGNOSTIKASI Avezov Olmos Ravshanovich, Shavkatova Shaxnoza Po'lot qizi	12
4.	МАТЕМАТИКА FANINI O'QITISHDA QO'LLANILADIGAN INNOVATSION METODLARNI TAHLILI Sharobidinova Moxiraposhsha Parfiboyevna	15
5.	UMUMTA'LIM MAKTABLARIDA MILLIY SINFLARDA YOZMA ISH MASHG'ULOTLARINI OLIB BORISH, VAHOLASH VA SAMARADORLIKGA ERISHISHNING INTERAKTIV USULLARI Sartayeva Shahnoza Saidaminovna	19
6.	ТУРЛИ ЁШ ДАВРЛАРИДА РЕФЛЕКСИВЛИКНИ НАМОЁН БЎЛИШНИНГ ПСИХОЛОГИК ХУСУСИЯТЛАРИ Н.И.Халилова	22
7.	DISCURSIVE COMPETENCE AND COMMUNICATIVE COMPETENCE DEVELOPMENT AT ENGLISH LESSONS IN HIGH SCHOOL Abdurasulova Nilufar Abdusalim qizi	27